

Heemkundekring "Sint Achten op Boekel"

Tempel en tuin te Boekel.

Piet van Antwerpen.

Publicatie Wanmeule: Nummer 30 (december 2005)

Een geschenk van de Groningse schutters?

Een mysterieuze "tempel en tuin", waarvan we niet weten waar ergens in Boekel deze "tempel" gestaan heeft, waarvan niets, helemaal niets bewaard is gebleven en waarvan niets, helemaal niets in openbare archieven te vinden is.

Behalve dan één steendruk, een litho met een afmeting van 28 bij 33 cm., uit de kostbare prentenverzameling die in 1837 door het Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen" werd opgezet en sinds 1986 deel uitmaakt van de "Brabant Collectie" die wordt beheerd door de Universiteit van Tilburg. Het onderschrift van deze steendruk luidt:

"Gezigt van Tempel en Tuin te Boekel. Opgericht en aangelegd door de dienstdoende schutterij der Stad Groningen. Uit erkenning voor het vriendschappelijk onthaal op den 23 Juni 1831 aan de Leden der Sociëteit tot een aandenken aangeboden door J Oomkens"

Deze mijnheer Oomkens was een steendrukker en uitgever in Groningen.

Een kiosk.

Op grond van een tweetal eerdere publicaties hebben we in Boekel steeds aangenomen dat in 1831 tijdens de Belgische Opstand een studentenschutterij van de stad Groningen in Boekel haar bivak had en als dank voor een gulle ontvangst een soort kiosk - een tempel met tuin - een dorpspodium - aan de bevolking heeft aangeboden.

De eerste publicatie is opgenomen in het gedenkboek "Boekel 650 jaar" dat in 1963 werd uitgegeven bij gelegenheid van het 650-jarig bestaan van Boekel. In aansluiting op het onderschrift werd door de samenstellers van het gedenkboek nog vermeld dat tijdens de Tiendaagse Veldtocht in 1831 de studenten schutterij van Groningen hier heeft gelegen, was ingekwartierd, en zeer gul is onthaald.

De tweede publicatie komt voor in het "Klein Historisch Prentenboek", dat in 1978 werd uitgegeven door het Streekarchivariaat Land van Ravenstein en Graafschap Megen, waarin de oud-streekarchivaris Hans Sluijters onder de titel "De koepel van Boekel" schrijft: " Groningse studenten van de weerbaarheid richtten in augustus 1831 tijdens hun bivak in Boekei een muziekkiosk op als een vermaakcentrum. Zij lagen daar als grenswacht in afwachting van heldendaden."

Wat deden nou die Groningse studenten of Groningse schutters in 1831 in Boekel ?

Tijdens het Congres van Wenen in 1815 werd aan de conferentietafel bedisseld dat België en Nederland voortaan één staat zouden zijn: het Koninkrijk der Nederlanden. De kersverse Nederlandse koning Willem I vond dat uitstekend maar de Belgen waren fel tegen. En dat werd er niet beter op toen ze het in Den Haag allemaal veel beter wisten dan in Brussel, toen de voornaamste functies in handen kwamen van de Nederlandse elite en het katholieke zuiden, België inclusief de Nederlandse provincies Brabant en Limburg zich niet zo op hun gemak voelden naast het protestantse noorden, waar katholieken als tweederangsburgers werden beschouwd.

Opstand.

De onvrede moest er een keer uitkomen en dat gebeurde in 1830 toen de Belgen in opstand kwamen. Koning Willem I mobiliseerde het leger en deed een oproep aan het Nederlandse volk om tegen de opstandige Belgen in actie te komen. Vooral in het noorden werd aan deze oproep gehoor gegeven. Schutterijen uit steden en dorpen vormden mobiele legereenheden en trokken naar het zuiden. Hetzelfde gebeurde met de weerbaarheidscorpsen van studenten. Zo ook in Groningen, waar zich de studenten schutterij vormde, die in Boekel zo gastvrij en gul onthaald zou worden. Maar waren die Groningse studenten wel ooit in Boekel ? Ik geloof er niks van.

Op 26 november 1830 vertrokken zij, 135 man sterk, per schip naar Amsterdam, waar zij op 29 november aankwamen en daags daarna weer vertrokken met als voorlopige eindbestemming Etten in Noord-Brabant. Van de belevenissen van de Groninger studenten, tijdens hun verblijf in Noord-Brabant en van hun deelneming aan de strijd tegen de Belgen tijdens de Tiendaagse Veldtocht heeft een vrijwilliger in 90 brieven aan zijn moeder uitvoerig verslag gedaan.

In een van die brieven beschreef hij hoe de dag was ingedeeld. 's Morgens om 6.00 uur reveille met daarna boterhammen ter ontzuivering. Om 10.00 uur de dagelijkse exercitie. "Dan worden wij tot 12.00 uur met de ransels op de rug gedruild zonder dat het ons aanmerkelijk vermoeit", schrijft hij.

En verder: "Om 12.00 uur volgt een eenvoudige maar krachtige maaltijd, waarna we gaan wandelen in de omgeving. Op zulk een wandeling nuttigen wij gewoonlijk het krachtvolle Brabantse bier. Om 18.00 uur wordt weer koffie gedronken; om 20.00 uur volgt het souper en na het drinken van weer een biertje gaan we naar bed."

Het was alles bij elkaar nog niet zo'n slecht leven voor de Groningse studenten. "En dat kost ons" zo schrijft de student "zonder eenigzins uit te spatten zeven gulden per week". En dat was voor die tijd niet mis.

Tot 8 januari 1831 verbleven de Groningse studenten in de omgeving van Etten en Leur. Daarna waren zij tot 1 augustus 1831 achtereenvolgens gelegen in Tilburg, Oosterhout, Gilze, Oudenbosch, Ginneken, Prinsenhage en Molenschot.

Niet in Boekel.

Begin augustus 1831 begon het Nederlandse leger een Tiendaagse Veldtocht tegen de opstandige Belgen en kwam voor de Groningse Vrijwillige Flankeurs, zoals ze zich noemden, de eerste gevechtsorder. In tien dagen trokken de Groningse studenten zonder enige tegenstand naar Molenbeek en vandaar werd op 12 augustus 1831, het was toen al de tiende dag van de Tiendaagse Veldtocht, samen met andere onderdelen van het Koninklijke leger, de aanval ingezet op een vijandelijke stelling in Lubeek. De Belgen schoten zonder iemand te raken, maar door de mist werden Groningers beschoten door een eigen eenheid. Een eerste luitenant en een schutter werden licht geraakt. "Kruipend door heggen en bossen", zo schreef de dappere student aan zijn moeder, "ging de compagnie met geveld geweer de vluchtende Belgen achterna." Door ingrijpen van Engeland en Frankrijk werd op 13 augustus 1831 een wapenstilstand gesloten en daarna begon, door deze Belgische bondgenoten gedwongen, de terugtocht. Eerst naar Veldhoven - "een gehucht dat aan Tilburg grenst" zo schreef de student - en daarna naar de heide bij Rucphen. Daar begon het wachten op de terugkeer naar Groningen. En dat wachten duurde lang. Pas op 18 september 1831 kon de terugtocht beginnen en ging het via Tilburg, Den Bosch, Grave, Nijmegen, Arnhem naar Groningen waar de Flankeurs op 30 september 1831 aan de stadsgrenzen als helden werden verwelkomd door het stadsbestuur en twee dagen van feestelijkheden volgden.

Conclusie: de Groningse studenten van de weerbaarheid zijn nooit in Boekel geweest.

Als het dan niet de Groningse studenten van de weerbaarheid zijn geweest, die op 23 juni 1831 in Boekel uit erkenning voor het vriendschappelijk en gul onthaal een "tempel met tuin" hebben aangeboden, wie waren het dan wel?

De vraag is eerder gesteld dan het antwoord gevonden. Want helaas, diepgaande nasporingen in de gemeente-archieven van Boekel en Groningen, in provinciale en rijksarchieven hebben niet geleid tot een oplossend antwoord.

Geen studenten.

Waren er op die dag dan geen Groningers in Boekel. Jawel. Vast staat dat er op 23 juni 1831 een gemobiliseerd bataljon, ter grootte van 620 man, van de Dienstdoende Schutterij van de stad Groningen in Boekel was. En misschien moeten we uit die aanwezigheid dan maar heel voorzichtig de conclusie trekken dat zij het geweest moeten zijn, die Boekei de mysterieuze "tempel met tuin" geschonken hebben. Maar eigenlijk is daar, behoudens de litho uit Tilburg, geen enkele aanwijzing voor.

De Groningse schutters zijn hier een hele tijd geweest. Vóór de Tiendaagse Veldtocht en ook daarna. Zo waren ze in ieder geval in Boekei van 15 tot en met 30 juni 1831. In Groningse Archieven is bewaard gebleven een kwitantie van betaling voor de huisvesting en voeding van 467 manschappen en onderofficieren van 15 tot en met 30 juni 1831 voor een bedrag van 35 centen per man per dag. De toenmalige burgemeester van Boekel, Herman van der Heijden, verklaarde op 21 juni 1831 dit bedrag ontvangen te hebben. Ook verklaarde hij op die dag in een "certificaat omtrent het gehouden gedrag der troepen" dat de Groningers zich in Boekel netjes gedroegen. Allicht! Want twee dagen daarna zou Boekel toch de "tempel met tuin" krijgen als dank voor genoten gastvrijheid. En een burgemeester met vooruitziende blik, zoals Boekelse burgemeesters die altijd hebben, heeft dit vooraf zeker geweten.

Lemen wanden.

Maar zo geweldig zal het met die gastvrijheid toch ook niet geweest zijn. Na de "Tiendaagse Veldtocht", waarin de Groningers hun commandant en drie schutters verloren, ontstond aan weerskanten een groeiende ontevredenheid. De schutters waren niet tevreden over de slaappleatsen en de maaltijden die door de Boekelaren werden aangeboden. Voor wat de voeding betreft schreef de oorlogscorrespondent Donkersloot in zijn "Schetsen uit het kantonnementsleven in Noord-Brabant" dat men in een kwartier in Boekel de ene dag "roode kool met aardappelen en vierkante stukjes gebakken vlees" kreeg en de andere dag "vierkante stukjes gebakken vlees met aardappelen en roode kool".

De Boekelaren van hun kant probeerden zoveel mogelijk over te houden aan de dagvergoeding van 35 centen per man voor kost en inwoning en waren voor het inrichten van de slaappleatsen dan ook overdreven zuinig met stro. In hun brieven uit Boekel lieten de Groningers zich nog al laatdunkend uit over het dor en armelijk gebied in het oosten van Brabant, waar keuterboeren leefden in kleine gehuchten, midden in eindeloze heivelden, onvruchtbare zandgronden en veenmoerassen. "De boerderijtjes bestaan uit niet meer dan vier lemen wanden, slordig bedekt met een dak van riet of stro. Binnen wonen mens en dier samen. Het is er meestal aardedonker en het stinkt er naar rook en uitwerpselen. De bevolking is van een lijdzaam type met een sullig rooms karakter", schreven zij. Bepaald geen compliment voor gastvrij Boekel.

Overall in Brabant en ook in Boekel groeide een toenemende ontevredenheid tussen inwoners en schutters en dat was heel goed te begrijpen. Toen de dreiging uit België was weggefallen, begonnen de schutters zich hier overbodig te voelen en verlangden naar huis. Uit verveling zochten zij vertier in de plaatselijke herbergen. Half- en soms helemaal beschonken richtten zij daarna vernielingen aan, maakten zich schuldig aan diefstal van al wat eet- en drinkbaar was en vielen burgers lastig. De Boekelaren ergerden zich aan dit gedrag en niet zelden kwam het tot fikse ruzies. Uit Groningse archieven blijkt dat de betreffende schutters dan naar Groningen werden teruggezonden en een tijd lang in een "cachot" werden opgesloten. Tot grote uitwassen is het overigens in Boekel niet gekomen. In het algemeen ging men redelijk vriendelijk met elkaar om.

Onwettige geboorten.

Eerst op 30 augustus 1834, na een verblijf van ruim drie jaren in Boekel, keerden de Groningers via Grave naar Groningen terug. Een klein smet je kleefde er nog aan het verblijf van de zich vervelende en vertier zoekende schutters. In de jaren 1831 tot en met 1835 steeg het aantal onwettige geboorten in Boekel van 1,34% van het aantal geboorten per jaar in de daaraan voorafgaande en daarop vijf volgende jaren tot 4,36% van het aantal geboorten per jaar tijdens en kort na het verblijf van de Groningers. Het aantal

onwettige kinderen in die vijf jaren bedroeg 14. De gemiddelde leeftijd van de ongehuwde moeders bedroeg 29,3 jaar. De oudste was 40, de jongste 17 jaar. De meesten waren spinster van beroep, één was boerin, één was arbeidster en twee oefenden geen beroep uit. In het boekje dat ik mocht schrijven ben ik nog wat dieper ingegaan op de oorzaak van het verblijf van de Groningse schutters in Boekel, op hun deelname aan de Tiendaagse Veldtocht, op de troepenverplaatsingen in Oost-Brabant als een vorm van vrijetijdsbesteding en op de contacten met de plaatselijke bevolking. Meer dan drie jaren waren ze hier. Aantoonbaar is dat ze hier ook waren op 23 juni 1831 toen de "tempel en tuin" als dank voor een gastvrije ontvangst aan de leden der Sociëteit werd aangeboden. Maar daar houdt het bewijs dat Boekel toen een eerste "dorpspodium" kreeg mee op.

Schutters – sociëteit ?

En dan gaan we er maar van uit - met een heel groot vraagteken - dat er toen in Boekel een burgersociëteit was. Want het zou ook nog kunnen zijn dat op 23 juni 1831 een deputatie van de gezeten burgerij van Groningen bij de Groningse schutters te velde op bezoek was en door één van hen, de steendrukker en uitgever J.Oomkens de "tempel met tuin" als dank voor de gulle ontvangst werd aangeboden aan een door de schutters zelf opgerichte Sociëteit. Maar laat ons er maar vanuit gaan dat Boekel ook toen al "actief en gastvrij" was. Want anders moet ook mijn verhaal op de helling gezet worden voor een nauwkeuriger onderzoek in het ongewisse. Noch in het gemeentearchief van Boekel, noch in de registers en kaarten van het kadaster, noch in het streekarchief, noch in het Rijksarchief in Den Bosch en noch in het Rijksarchief in Groningen is ook maar iets bekend van een "tempel en tuin" in Boekel. We zullen het er maar op houden, dat alle archiefbeheerders het er in de negentiende eeuw lelijk bij hebben laten liggen. Als er al ooit iets op papier gestaan heeft over de "tempel en tuin te Boekel" dan is dat papier verloren gegaan of voor een amateur-geschied-vorser onvindbaar.

Piet van Antwerpen